

27.7.2016

לכבוד:

שר האוצר, מר משה כחלון

שר החקלאות ופיתוח הכפר, מר אורי אריאל

נייר עמדה בנושא דגי בריכה בישראל כחלק מחקלאות מקיימת

בימים אלו נבחנת הורדת מכסים על יבוא דגים לישראל ובמקביל עולה נושא תמיכה בחקלאות דגי בריכה בישראל. אנו חוששים כי המהלך המוצע להפחתה של המכסים על דגים מיובאים יפגע בחקלאות המקומית בכלל ובענף המדגה בפרט. במקביל, תמיכה ישירה בחקלאות היא חיונית אבל חייבת לקחת בחשבון אתגרים בריאותיים, כלכליים וסביבתיים ארוכי טווח, ואת הביטחון התזונתי הלאומי של החברה והמדינה. לפיכך התמיכה הישירה חייבת להתבצע לכלל ענפי החקלאות במבט רחב וכולל ולא תוך התמקדות בענף יחיד. אנו סבורים שתהליך הפחתה או ביטול של מכסי יבוא כמהלך חד צדדי, ולא במסגרת תוכנית רחבה כזו שתיתן מענה לענפי החקלאות המקומית שחשופים לכך, הוא שגוי ואנו מתנגדים לכך. ביטול מכסים חייב להתבצע באופן הדרגתי וכחלק מתוכנית רחבה שמטרתה תמיכה ישירה בחקלאות מקומית תוך התייחסות לסל מזון בריא כולל ותוך שמירה על האינטרס התזונתי ארוך הטווח של המדינה.

רפורמה בתמיכה בחקלאות והורדת מחירי המזון בישראל הן ראויות ואף נדרשות. עם זאת, אין לבצע מתוך שיקולים קצרי טווח אלא תוך ראייה רחבה הנותנת מענה לאתגרים ארוכי טווח של החברה - בריאות האזרחים, שמירת הסביבה בישראל, חיזוק הכלכלה וההתיישבות ועוד. אנו תומכים בתמיכות ישירות לחקלאות מקומית, לרבות חקלאות דגי בריכה, אך מתנגדים לכך שתמיכות אלו יקבעו במשא ומתן המתבסס על כוח המיקוח היחסי של הצדדים בלבד ומושפע בעיקר משיקולי מחירים ותחרות מחד, ואינטרסים צרים של אותו סקטור חקלאי מאידך, מבלי להיעשות במסגרת של רפורמה חקלאית מקיפה שמתבססת על העקרונות הבאים:

1. גיבוש סל מזון בריא בסיסי, סביבתי ובר קיימא המונגש לציבור הרחב.
2. התבססות על תוצרת מקומית במידת האפשר.
3. מדיניות מיסוי ותמיכה המעודדת יצור וצריכה גבוהים יותר של מזונות בריאים, סביבתיים יותר ובני קיימא, ומעודדת הפחתה ביצור וצריכה של מזונות שאינם בריאים, סביבתיים ובני קיימא.
4. חינוך הציבור לצריכת סל מזון בריא, סביבתי ובר קיימא.
5. סיוע בהסבת חקלאים לענפים ושיטות גידול מזינים יותר ובני קיימא.
6. חיזוק ההתיישבות החקלאית ושמירה על גבולות המדינה.
7. רווחת בעלי חיים.

מטרת מסמך זה היא להציג את ההשלכות הרחבות של מהלך הפחתת המיסוי של יבוא דגים על ענף בריכות הדגים בישראל. יודגש כי נייר העמדה הנוכחי עוסק בהיבטים הקשורים בהשוואה שבין דגי בריכות מקומיים לדגי בריכות מייובאים בלבד ואינו בוחן את כל החלופות התזונתיות והסביבתיות שקשורות בדגים בכלל, אותן כאמור יש לשקול בכל רפורמה חקלאית. לדעתנו בייצור מקומי של דגי בריכה יש מספר יתרונות בהשוואה ליבוא של דגי בריכה, ובפרט שמירה על יצור מזון וכלכלה מקומיים כמו גם שמירת גוף הידע המקצועי חקלאי העשוי להיות חיוני להבטחת בטחון תזונתי לאומי עתידי. בריכות הדגים יכולות גם להוות תחליף מסויים לבתי גידול לחים שנעלמו בשל תכנון סביבתי לקוי בעבר, בהנחה שתקנות המדגה הקיימות יאכפו. למרבה הצער, תקנות המדגה אינן נאכפות כיום, ויש לעמוד על כך שהן תאכפנה בכל מתווה עתידי תוך מתן התמיכה לחקלאים הנדרשת לכך. אמנם מבחינה תזונתית לא קיים מספיק מידע להערכת היתרונות או החסרונות של דגים מקומיים טריים מול דגים קפואים מייובאים, אך בהיבט של בטיחות מזון בייצור מקומי של דגים, קיימת היכולת לפקח על איכות הדגים לאורך כל שרשרת היצור, לעומת חוסר יכולת מעקב ישראלית על תהליך היצור של דגים מייובאים. אנו סבורים שיש לקחת היבטים אלו בחשבון, בכל מתווה אשר עשוי לעודד צריכת דגי בריכה ממקור זר, על חשבון תוצר מקומי.

יצור מזון מקומי

אנו רואים חשיבות בייצור מזון מקומי בישראל. מבחינה כלכלית, ייצור מזון מקומי תומך במשק המקומי, וביצרני מזון מקומיים. מבחינה התיישבותית וציונית, מרבית בריכות הדגים בישראל שייכות לישובים באזורי פריפריה וספר ותומכות כלכלית בהתיישבות זו. מבחינה תרבותית וחינוכית, חקלאות המדגה המקומית משמרת יצור וצריכה מקומיים ודיאטה מקומית, ומאפשרת לצרכן חיבור אל שרשרת האספקה והייצור, תוך יכולת למעורבות והשפעה על תהליכי הייצור ועל המדיניות. לעומת זאת, במזון מייובא נוצרת הפרדה בין הצרכן למקור המזון, שהיא אחת הגורמים לאובדן תרבות המזון המקומית ולשמירה על בסיס ייצור מקומי (ידע, משאבים ויכולת). מעבר לכך, לחקלאות מדגה מקומית יש חשיבות גאופוליטית בשמירה על ביטחון תזונתי לאומי המאפשר אספקת מזון סדירה, גם במקרים של קשיי אספקה עקב מצב בטחוני, מזג אוויר או אמברגו.

מזון אינו עוד commodity, כלומר אינו עוד מוצר צריכה. הזכות למזון היא זכות יסוד שהוכרה ע"י ארגון האומות המאוחדות ואושררה בישראל. החקלאות המקומית, לאורך שנות קיומה, פיתחה יכולות מדעיות ומעשיות מרשימות, ויש אינטרס לאומי לשמר את הידע הנצבר. אבדן גוף הידע הזה עשוי להיות בכייה לדורות, וידרשו משאבים רבים לשחזרו ולהשיב את המצב לקדמותו במקרה של צורך לאומי.

קריסת החקלאות המקומית, והתבססות על תוצר חקלאי מייובא כתחליף לה, עשויה גם להוביל בטווח הארוך דווקא לעליית מחירים, כי בהעדר ייצור מקומי, תגדל התלות של אזרחי ישראל באינטרסים כלכליים של יבואנים, ובמחירי המזון במדינה המייצאת.

היבטים סביבתיים

בניגוד למצב המקובל בעולם בו בריכות הדגים ממוקמות ליד בתי הגידול הלחים הטבעיים ובשילוב איתם, בישראל, בה מקורות המים הטבעיים דלים, הוקמה חקלאות המדגה ללא תכנון סביבתי הכולל התחשבות מספקת בצרכי הנחלים ובתי הגידול הטבעיים הגובלים בהם. יתרה מכך, בישראל הוקמה חקלאות המדגה

באזורים שהתקיימו בהם בעבר בתי גידול לחים, שמרביתם יובשו וזוהמו ואינם מקיימים מערכות אקולוגיות טבעיות כיום.

לנוכח היעלמות בתי הגידול הלחים מהמרחב בישראל, בריכות הדגים משמשות תחליף מוגבל לבתי הגידול הלחים הטבעיים שאבדו, כבתי גידול מלאכותיים, המספקים מים, מסתור ומזון לציפורים ולחיות הבר שאכלסו בעבר את בתי הגידול הלחים הטבעיים. עם זאת, המצב הקיים של המדגים אינו אופטימלי מבחינה זו ודורש שיפור.

מעבר לייבוש מעיינות ונחלים לצורך הקמת בריכות הדגים, מהווים מי הפלט של הבריכות גם מקור זיהום כימי וביולוגי לחלקם התחתון של הנחלים בהם הן ממוקמות. פלט הבריכות מכיל בין השאר הפרשות של דגים, חומרי הזנה, תרופות, חנקן וזרחן. בהמשך לדו"ח מבקר המדינה בנושא מ-2011, תוקנו תקנות מדגה חדשות ע"י המשרד להגנת הסביבה שנועדו להסדיר את נושא מי הפלט של הבריכות. יישומן של תקנות אלה עדיין לא נאכף, וטרם הוקמו התשתיות הטכנולוגיות הנדרשות לכך, כמו מתקני סחרור ובריכות שיקוע.

אנו ממליצים על שימורם של המדגים כתחליף לבתי גידול לחים טבעיים שאבדו, תוך מזעור השפעות סביבתיות שליליות של משקי מדגה מתועשים, שיפור יחסי הגומלין בינם לבין בתי הגידול הלחים הטבעיים, והפחתת החיכוכים בין חיות הבר לחקלאים. בהתאם לכך, אנו רואים חשיבות בקידום יישומן ותקצובן של התקנות החדשות לתפעול המדגים שמטרתיהן הן צמצום כמויות מי הפלט שמוזרמים מהמדגים לנחלים, ומזעור רמות המזהמים שבבריכות עצמן ובפלט מהמדגים לנחלים. מעבר לכך, אנו סבורים שיש לקדם ולתקצב תכנון אזורי ברמת אגן ההיקוות שיאפשר צעדים לניהול ידידותי לסביבה ולמגוון הביולוגי (כולל ציפורי מים, ציפורים נודדות ודו-חיים), כמו הקצאת בריכות אקסטנסיביות המתאפיינות במים פתוחים, מגוון מפלסים ושיפועי גדות, וצמחיית גדות מסיבית.

בטיחות מזון

דגי בריכות רגישים לזיהומים שונים, היכולים לנבוע משימוש בתרופות, מחשיפה למזון מזוהם (לדוגמה דיוקסינים), מאיכות מים ירודה, ומתנאי הובלה לקויים. מטבע הדברים, יכולת הפיקוח והאכיפה גבוהה יותר בדגים שגודלו בישראל תחת פיקוח שוטף של השירותים הווטרינריים, לעומת דגי יבוא. מעבר לכך, במוצר כדגים, הרגיש במיוחד לתנאי ההובלה, מרחקי ההובלה הקצרים בישראל והעובדה שכ-85% מהדגים המקומיים נמכרים טריים ללא הקפאה, מקטינים את הסיכוי לתקלות - לעומת דגי יבוא קפואים המגיעים ברובם מסין. הדבר רלוונטי במיוחד כשמדובר במוצר שעובר את הבדיקות האחרונות בארץ המוצא, ותקלות כמו הפשרה והקפאה מחדש אינן בהכרח תמיד תחת בקרה מספקת בדרך כה ארוכה.

בחינת נתונים ארוכי טווח שפורסמו השנה ע"י משרד החקלאות האמריקאי לגבי פסילות משלוחי יבוא של מזון לארה"ב ע"י ה-FDA, מראה שדגים נמצאים במקום הראשון מבין כל סוגי המזון המיובא שנפסלים, עם למעלה מ-20% מסך הפסילות. גם בבחינה של יבוא מסין, דגים הם במקום הראשון, עם למעלה מ-30% מהפסילות. בבדיקה השוואתית של הסיבות לפסילות יבוא של דגים מסין עולה כי 31% מהפסילות הן עקב שאריות של תרופות וטרינריות, 27% עקב אי עמידה בדרישות איכות תברואתיות ו-15% עקב תוספים לא בטוחים. לאור המצב בארה"ב, יש לקחת בחשבון חריגות דומות בדגי יבוא קפואים גם אצלנו - לעומת הפיקוח הווטרינרי הסדיר על הגידול המקומי. במקביל, אנו קוראים גם לחיזוק מערך הפיקוח הווטרינרי על גידול מקומי של דגים.

דגים כחלק מהתזונה הים תיכונית

הגדרה מסודרת של מתווה התזונה המומלץ לתושבי ישראל היא תהליך מורכב ואנו עוסקים בו במקביל ובתאום עם הפעילות המתבצעת בנושא במשרד הבריאות ובאקדמיה. בהתחשב בהמלצות תזונתיות מוכרות בעולם ובתנאי הסביבה בישראל, המלצת המומחים ומשרד הבריאות לתושבי ישראל כיום היא תזונה ים תיכונית המתבססת על פירות, ירקות, דגנים מלאים, קטניות, אגוזים, שמן זית ומעט מזון מהחי עם דגש על דגים, להם יתרונות בריאותיים ביחס למקור חלבון אחר מהחי. דיאטה ים תיכונית נמצאה במחקרים אפידמיולוגיים ומחקרים קליניים מבוקרים כמאריכת חיים, תוך הפחתת התרחשותן של מחלת לב וסוכרת מסוג 2. תזונה ים תיכונית נמצאה קשורה גם בהפחתת הסיכון להשמנה, מחלות כלי דם, סוגי סרטן מסויימים, וכנראה גם אלצהיימר ופרקינסון.

למרות שדגים נכללים בדיאטה הים תיכונית, חשוב לזכור שדגי בריכה מגודלים כיום בצורה אינטנסיבית, ובסביבה המובילה לשימוש מוגבר בזרזי גדילה, תרופות ומזון מספוא שמשפיעים על הרכבו התזונתי של הדג, ואלו הם נתונים שיש לקחת בחשבון בקביעת המלצות תזונתיות לצריכת דגים. יחד עם זאת, יש יתרון בדגי בריכה מקומיים על פני דגי בריכה מיובאים, שכן בשונה מדגי בריכה מיובאים, ייצור מקומי יכול לאפשר פיקוח ואכיפה של תנאי הגידול של הדגה לאורך כל שרשרת הייצור ולשפר את איכותם, תזונתם ובריאותם.

היבטים צרכניים

לאור העלות הגבוהה של הובלת דגים טריים, כמעט כל דגי המדגה הנמכרים טריים בישראל הם מגידול מקומי. למרות שבאופן עקרוני, ערכו התזונתי של דג קפוא אינו נמוך משמעותית מדג טרי, יש לדג טרי מספר יתרונות בהשוואה לדג קפוא, מיובא:

1. הרגלי הצריכה המקובלים הם תכנון, רכישה והכנה של דגים על-פי משקל. בדג קפוא ישראלי תכולת המים המוספת כציפוי קרח בתהליך ההקפאה היא בדרך-כלל 10% ממשקל הדג הכולל, ובדג מיובא היא עולה לעתים עד 20% ולכך יכולה להתווסף גם הזרקת מים של 15% נוספים. במצב כזה, מכל ק"ג דגים קפואים שנרכשו, ובמיוחד דגים מיובאים, מתקבלת מנה קטנה יותר של דג יחסית לתחשיבו של הצרכן. בכך יש הטעייה של הצרכן.

2. בעיני צרכנים רבים טעמו של דג טרי עולה על זה של דג קפוא, וכמו כן קיימת בקרב עדות ומטבחים שונים עדיפות תרבותית וקולינרית לרכישת דגים טריים. בהתאם לכך, נוכחות דגים טריים בשווקים באופן קבוע תואמת גם את העדפתם של צרכנים אלו.

לסיכום, עמדתנו היא כי אכן הרפורמה בתמיכה בחקלאות והורדת מחירי המזון בישראל ראויות ביותר, אולם יש לבצען בתהליך מתכלל הנותן מענה לאתגרים ארוכי טווח של החברה - בריאות האזרחים, שמירת הסביבה בישראל, חיזוק הכלכלה וההתיישבות ועוד. אנו תומכים בתמיכות ישירות לחקלאות מקומית, לרבות חקלאות דגי בריכה, אולם מדגישים כי התמיכות האלו צריכות להינתן במסגרת של רפורמה חקלאית מקיפה שמתבססת על העקרונות הבאים: גיבוש סל מזון בריא בסיסי, סביבתי ובר קיימא המונגש לציבור הרחב,

ומבוסס על יצור מקומי; מדיניות מיסוי ותמיכה המעודדת יצור וצריכה גבוהים יותר של מזונות בריאים, סביבתיים יותר ובני קיימא, ומעודדת הפחתה ביצור וצריכה של מזונות שאינם בריאים, סביבתיים ובני קיימא; חינוך הציבור לצריכת סל מזון בריא, סביבתי ובר קיימא; סיוע בהסבת חקלאים לענפים ולשיטות גידול מזינים יותר ובני קיימא; חיזוק ההתיישבות החקלאית ושמירה על גבולות המדינה; והקפדה על רווחת בעלי חיים.

בברכה,

עופר מנדלסון, טל חייקין, ד"ר מורן בלושטיין, דורית אדלר ואלון שפון

בשם הפורום הישראלי לתזונה בת קיימא (ע"ר)

[הפורום הישראלי לתזונה בת קיימא](#) (ע"ר) הוא ארגון מדעי רב-תחומי הפועל להגברת המודעות לקשרים בין מזון, תזונה, בריאות, סביבה, חברה וכלכלה. מטרת הפורום הן לאסוף ולהנגיש מידע מבוסס-מחקר לעוסקים בתחום ולכלל הציבור; לשמור על האינטרס הציבורי בנושא של מזון כנגד ההשפעות של התעשייה; לעודד למידה משותפת ומחקר בתחומים הרלוונטיים; ולפתח ולהטמיע מערכות מזון בנות-קיימא שיצמצמו משמעותית את ההשפעות הסביבתיות השליליות של יצור מזון וצריכתו, ויבטיחו תזונה בריאה וביטחון תזונתי אישי ולאומי לכלל תושבי מדינת ישראל.

הפורום הוא גוף מקצועי המורכב ממדענים ומאנשי מקצוע בתחומי הסביבה, התזונה, המזון, החקלאות, המדיניות, המחקר ובריאות הציבור. הפורום מעודד מעבר לתזונה בריאה ובת-קיימא, באמצעות פיתוח בסיס ידע רחב בנושאי תזונה וסביבה, הנגשת ידע זה לציבור הרחב ולמקבלי ההחלטות, ועידוד [דין ציבורי ומקצועי](#) בנושא. הפורום עוסק בכל הנושאים הקשורים לשרשרת האספקה של המזון, משלבי איכות הקרקע וסוגי הזרעים, דרך הגידול והיצור ועד הצריכה והפסולת. בין הנושאים בהם עוסק הפורום: יצור חקלאי, יצור מזון אלטרנטיבי, ביטחון תזונתי, צריכת מזון, וחינוך תזונתי מקיים - וההשפעות של כל אלה על הסביבה ועל בריאות האדם.

מקורות עיקריים:

Lang, T. (2003). Food Industrialisation and Food Power: Implications for Food Governance. *Development Policy Review*, 21(555-568).

Bovay, J. (2016). FDA Refusals of Imported Food Products by Country and Category, 2005–2013 - <http://www.ers.usda.gov/media/2051661/eib151.pdf>.

Liu, X., Ren, X., Zhang, J., & Nelson, R. G. (2015). Drug Residue Issues of Aquatic Products Export from China. In *LISS 2014* (pp. 1135-1141). Springer Berlin Heidelberg.

Schwarzfuchs D, Golan R & Shai (2012) Four-year follow-up after two-year dietary interventions. *N Engl J Med* 367, 1373–1374

עותקים:

עו"ד שי באב"ד, מנכ"ל משרד האוצר
עו"ד שלמה בן אליהו, מנכ"ל משרד החקלאות ופיתוח הכפר
מר ישראל דנציגר, מנכ"ל המשרד להגנת הסביבה
מר משה בר סימן טוב, מנכ"ל משרד הבריאות
מר אודי אדירי, סגן הממונה על התקציבים, משרד האוצר
גב' שירה ברגמן, אגף התקציבים, משרד האוצר
מר עלי בינג, אגף התקציבים, משרד האוצר
פרופ' איתמר גרוטו, משרד הבריאות
פרופ' רונית אנדוולט, משרד הבריאות
מר צביקה כהן, סמנכ"ל משרד החקלאות ופיתוח הכפר
מר אורי צוק בר, סמנכ"ל משרד החקלאות ופיתוח הכפר
מר ניר פרוימן, מנהל אגף הדיג, משרד החקלאות ופיתוח הכפר
מר אלון זס"ק, סמנכ"ל המשרד להגנת הסביבה
מר אבשלום (אבו) וילן, מזכ"ל התאחדות חקלאי ישראל
מר מאיר צור, יו"ר התאחדות חקלאי ישראל
מר יוסי יעיש, מזכיר התאחדות מגדלי הדגים